

УДК 037.378

ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ ЯК ФОРМИ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ**Трухан М. А.**

У статті висвітлено порядок і особливості організації соціально-психолого-педагогічного тренінгу для підготовки майбутніх соціальних педагогів до конфліктологічної діяльності. Розглянуто програму соціально-психолого-педагогічного тренінгу з розвитку конфліктологічних здібностей і професійно важливих якостей майбутнього соціального педагога. Визначено значущість цієї програми для професійної підготовки кваліфікованих спеціалістів.

Ключові слова: активні методи навчання, соціально-психолого-педагогічний тренінг, програма тренінгу, принципи соціально-психологічного тренінгу, підготовка майбутніх соціальних педагогів, конфліктологічна діяльність.

В статье отражен порядок и особенности организации социально-психолого-педагогического тренинга для подготовки будущих социальных педагогов к конфликтологической деятельности. Рассмотрена программа социально-психолого-педагогического тренинга по развитию конфликтологической способностей и профессионально важных качеств будущего педагога. Определена значимость этой программы для профессиональной подготовки квалифицированных специалистов.

Ключевые слова: активные методы обучения, социально-психолого-педагогический тренинг, программа тренинга, принципы социально-психологического тренинга, подготовка будущих социальных педагогов, конфликтологическая деятельность.

The article elucidates the sequence and peculiarities of organization of socio-psychopedagogical training of prospective social educators for conflictological work. It describes a program of socio-psychopedagogical training in the development of conflictological abilities and professionally important qualities of a prospective educator. The role of this program for professional preparation of qualified specialists is defined.

Key words: active methods of teaching, socio-psychopedagogical training, training program, principles of socio-psychological training, preparation of prospective social educators, conflictological work.

Завданням освіти є ефективно перенесення теоретичних знань у свідомість студентів та розвиток вміння успішно їх застосувати у всіх сферах життя. Значне зростання обсягу знань приводить до того, що ускладнюється процес навчальної діяльності у ВНЗ та виникає бажання якісних змін у підготовці майбутніх професіоналів. Саме тому навчальна діяльність XXI ст. характеризується не лише проведенням лекційних, семінарських та практичних занять, а й широким використанням активних методів навчання, зокрема тренінгів.

Підготовка у ВНЗ висококваліфікованих соціальних педагогів – актуальна проблема в сучасних умовах, адже сьогодення соціальна сфера потребує фахівців, здатних до самостійного мислення та прийняття відповідальних рішень. Очевидно, що без застосування сучасних форм та методів неможливо досягти високої ефективності навчання. Саме тому завдання підготовки майбутніх соціальних педагогів можна вирішувати у вищому навчальному закладі, цілеспрямовано формуючи у студентів конфліктологічні вміння і навички, розвиваючи необхідні здібності, зокрема за допомогою використання активних методів навчання, а саме соціально-психолого-педагогічного тренінгу.

У результаті проведених досліджень нами доведено, що під час традиційного професійного навчання студентів – майбутніх соціальних педагогів не відбувається суттєвих змін у рівнях розвитку конфліктологічної готовності, які забезпечують успішне виконання професійної діяльності. Це свідчить про те, що оптимальний рівень розвитку конфліктологічних здібностей студентів, майбутніх соціальних педагогів, не

досягається лише за допомогою фахової підготовки – його уможливлення вимагає спеціальної підготовки, застосування засобів соціально-психологічного впливу.

Останнім часом у працях науковців значна увага приділяється впровадженню активних методів навчання в педагогічний процес професійної підготовки майбутніх фахівців (В. Беспалько, А. Вербицький, С. Сисоєва), серед яких пріоритетним є тренінг. Тренінговим технологіям у підготовці фахівців та власне розробці тренінгових занять і технологій їх проведення присвятили свої напрацювання Ю. Ємельянов, С. Макшанов, Л. Петровська, Є. Сидоренко. Однак проблема використання тренінгових програм щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема, до діяльності з розв'язання професійних конфліктів, ще недостатньо досліджена в науковій літературі. Відповідно до цього **метою нашої статті** є висвітлення порядку та структури організації соціально-психолого-педагогічного тренінгу як форми підготовки майбутніх соціальних педагогів до конфліктологічної діяльності.

Аналіз наукової літератури дає нам можливість стверджувати, що нині немає єдиного підходу до визначення поняття "тренінг". І. Вачков [2] виділяє декілька парадигм тлумачення означеного поняття, зокрема як: своєрідна форма дресури; тренування, у результаті якого відбувається формування умінь та навичок ефективно поведінки; форма активного навчання, метою якого є перш за все передача психологічних знань, а також розвиток деяких умінь і навичок. На думку І. Бежа, тренінг є "складовою підготовки спеціалістів різного профілю – керівників, педагогів, лікарів, новим напрямом, що передбачає загальний вплив на особистість, створює оптимальні умови для регуляції цілісного організму, а також сприяє підвищенню емоційної стійкості випускників вищих навчальних закладів" [1, с. 269–270].

Розуміємо той факт, що в процесі професійної підготовки спеціалістів-професіоналів недостатньо проведення лише фрагментарних тренінгів. Тому підтримуємо С. Макшанова, який пропонує як необхідність у процесі фахової підготовки використовувати цілісні програми тренінгів, які "повинні містити в собі сукупність адаптованих до вимог конкретної спеціальності елементів функціонального, перцептивного, інтелектуального тренінгу і тренінгу спеціальних умінь" [3, с. 78].

Соціально-психолого-педагогічний тренінг являє собою цілісну психолого-педагогічну систему, здатну допомагати людині у глибинному пізнанні нею як іншої людини, так і самої себе, своїх умінь спілкуватись і впливати на інших. Багаторівневий зворотний зв'язок з учасниками навчання дає змогу кожному, хто навчається, побачити відображення себе в очах різних людей та отримати інформацію про те, як сприймається його поведінка в тій чи іншій ситуації, зрозуміти обмеженість власних способів і засобів спілкування, їх недосконалість, а також позитивні сторони своєї особистості. На відміну від традиційних методів навчання соціально-психологічний тренінг спрямований передусім на: розвиток особистості; формування ефективних комунікативних умінь; засвоєння навичок як ділового спілкування, так і неформального; формування впевненості в собі та зниження тривожності у спілкуванні; стійку мотивацію до саморозвитку. При використанні цієї форми навчання позиція педагога характеризується яскраво вираженою спрямованістю на особистість учасника групи, на підтримку й допомогу в його розвитку, на засвоєння теоретичних знань у їх безпосередньому відпрацюванні на практиці. Цьому сприяє саме специфіка тренінгу як однієї із сучасних форм психолого-педагогічної підготовки майбутніх спеціалістів.

Під час організації соціально-психолого-педагогічного тренінгу необхідно пам'ятати про важливість створення комфортних умов навчання, за яких кожен його учасник відчуває свою значущість. Набуття нових навичок і досвіду відбувається у тренінгу завдяки активній участі всіх членів групи та кожного зокрема. Саме тому принцип активності передбачає не засвоєння готових знань і прийомів, а самостійне відпрацювання найефективніших навичок спілкування. Другий важливий принцип соціально-психолого-педагогічного тренінгу – принцип зворотного зв'язку, на якому ґрунтується набуття нового перцептивного, емоційного та когнітивного досвіду. Саме тому учасникам тренінгу наголошуються правила "Тут і тепер", "Персоніфікації висловлювань", "Активності" та "Конфіденційності". Особливістю соціально-психолого-педагогічного тренінгу є характер його проведення в умовах постійної активної взаємодії всіх його учасників, які, аналізуючи свої дії та дії інших, змінюють свою модель поведінки, а також, що для нас є найвагомішим, більш усвідомлено засвою-

ють нові знання та практикуюся у своїх вміннях. Під час проведення соціально-психолого-педагогічного тренінгу тренер і його учасники є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, які чітко усвідомлюють зміст та значущість своєї діяльності.

Сама ж підготовка та проведення соціально-психолого-педагогічного тренінгу структурно складається з таких етапів, а саме: етап планування; етап підготовки; етап виконання; етап аналізу та оцінки. Розглянемо детальніше зазначені етапи.

Етап планування тренінгу відіграє дуже важливу роль, адже на цьому етапі здійснюється: аналіз потреб; склад цільової групи учасників та оцінка їх знань; аналіз існуючих обмежень (тривалість тренінгу, місце і час його проведення та ін.).

Етап підготовки включає в себе розробку програми тренінгу, підготовку необхідних матеріалів та допоміжних засобів. Програма проведення тренінгу поділяється на такі основні частини:

1. Вступна частина (використання методів активізації роботи учасників тренінгу і методів введення в тему тренінгу, а саме мотивації та актуалізації наявних знань учасників тренінгу).

2. Основна частина, яка включає такі обов'язкові елементи, як теоретична (усний виклад нового навчального матеріалу тренером із використанням мультимедійної презентації тощо. При цьому учасники тренінгу можуть ставити запитання та брати участь в обговореннях) та практична (учасники тренінгу виконують певні завдання, вправи, розглядають ситуації, пов'язані з професійною діяльністю, виконують певні ролі. Головною умовою практичної діяльності є відповідність вправ та завдань конкретним випадкам з реальної практики) частини, огляд ключових положень (проводиться після кожного елемента тренінгу та допомагає закріпленню засвоєних знань), оцінка (застосовується для отримання даних щодо ефективності програми тренінгу та отримання зворотного зв'язку).

3. Заключна частина, що передбачає проведення остаточного оцінювання рівня засвоєння навчального матеріалу та підбиття підсумків.

Етап виконання передбачає безпосередньо проведення самого тренінгу, встановлення та підтримання сприятливої атмосфери під час тренінгових занять, моніторинг процесу навчання (спостереження під час тренінгу за процесами, що відбуваються в групі, та вжиття, у разі потреби, належних заходів з метою коригування таких процесів).

Етап аналізу та оцінки. Тренер обов'язково повинен здійснити аналіз та дати оцінку результатам тренінгу шляхом проведення опитування за допомогою анкет і тестів для визначення показників прогресу учасників, а також з метою визначення оцінки якості тренінгу загалом.

Організація соціально-психолого-педагогічного тренінгу для майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ передбачає моделювання конфліктних ситуацій, що виникають у процесі професійної діяльності соціального педагога, використання рольових ігор, дискусій, структурних вправах, мозкового штурму, роботи в малих групах, що в свою чергу допомагають учасникам тренінгу оволодіти та закріпити нові знання. Під час проведення тренінгових занять відбувається формування необхідних умінь та навичок, створюється атмосфера взаємодії. Соціально-психолого-педагогічний тренінг навчає учасників толерантно спілкуватися між собою та іншими людьми, критично мислити, приймати й аналізувати рішення – речам, особливо необхідним майбутнім соціальним педагогам для розв'язання професійних конфліктів.

Як приклад у контексті нашого дослідження розглянемо організацію проведення соціально-психолого-педагогічного тренінгу, який було розроблено нами з метою цілеспрямованого формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів. Соціально-психолого-педагогічний тренінг, розроблений нами, має переважно практичний характер та передбачає формування і розвиток конфліктологічних умінь, навичок та професійно важливих якостей у вирішенні професійних конфліктів майбутніх соціальних педагогів, підвищення загального рівня конфліктологічної культури майбутніх соціальних педагогів, зменшення їх суб'єктивності при розв'язанні професійних конфліктів та розвиток умінь студентів регулювати свій емоційний стан у конфліктних ситуаціях.

На нашу думку, сам процес формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів передбачає якісний перехід від низького рівня до більш високого. Це зумовило нас побудувати структуру

тренінгових занять у три етапи. Таким чином, *на першому етапі* майбутні соціальні педагоги опановували теоретичні знання з основ конфліктології, а саме: засвоєння інформації про: конфлікт як елемент людських взаємин (його функції, стадії розвитку, поняття "Карта конфлікту"); причини виникнення конфліктів; процес формування упереджень та способи запобігання формуванню упереджень; стилі керівництва; адекватну поведінку особистості в конфліктних ситуаціях; структуру процесу медіації, визначення принципів медіації та їх значення; комунікативні навички, необхідні майбутньому соціальному педагогу (медіатору); важливість застосування навичок активного слухання тощо; *на другому* – формувалися відповідні уміння та навички (уміння ефективно добирати аргументи і заперечувати в конфліктній ситуації, аргументувати свою думку, стримувати свої емоції; навички швидкої зміни ролі в процесі взаємодії з оточенням тощо); *на третьому* – студенти відпрацьовували та закріплювали набуті уміння та навички в умовах, що моделюють навчальний процес у загальноосвітніх навчальних закладах. Програма тренінгу складалася з 12 занять по 1,20 год. та тривала упродовж чотирьох тижнів. Пропонуємо огляд цілей тренінгових занять, які були досягнуті нами:

- Метою першого тренінгового заняття було виробити правила, за якими проходитиме кожне заняття; встановити довірливі взаємини в групі; активізувати досвід учасників; ознайомитись із поняттям конфлікту; зняття напруженості; навчитись виражати свої почуття.

- Метою другого тренінгового заняття було вивчення конфлікту як елемента людських взаємин (його функції, стадії розвитку, поняття "Карта конфлікту"); тренування комунікативних навичок; розвиток спостережливості; закріплення й осмислення матеріалу "Схема розвитку конфлікту".

- Мета третього тренінгового заняття була спрямована на з'ясування причин виникнення конфліктів; навчитись всебічно розглядати конфліктну ситуацію; продемонструвати особливості спілкування залежно від розташування у просторі тіл співрозмовників.

- Четверте тренінгове заняття мало на меті навчити майбутніх соціальних педагогів ефективно добирати аргументи і заперечувати в конфліктній ситуації; аргументувати свою думку; стримувати свої емоції; освоїти навички швидкої зміни ролі в процесі взаємодії з оточенням.

- П'яте заняття надало учасникам тренінгу інформацію про процес формування упереджень та способи запобігання формуванню упереджень; розуміння впливу упереджень та відсутності інформації на виникнення конфлікту; формування розуміння наявності різних "правильних" точок зору в конфлікті; діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій.

- Метою шостого тренінгового заняття було навчити майбутніх соціальних педагогів за допомогою асоціацій діагностувати характер своїх товаришів; нестандартно, творчо виражати своє ставлення до однокласників та формувати вміння знаходити правильний тон спілкування з людьми.

- Сьоме заняття допомогло поглибити учасникам тренінгу свої знання про конфлікт; навчитись використовувати у спілкуванні з іншими людьми тактику співробітництва; знаходити конструктивні способи вирішення проблемних ситуацій; працювати над розвитком професійної рефлексії; відпрацьовувати навички формування позитивного психологічного клімату в колективі.

- Ціллю восьмого тренінгового заняття було опанування майбутніми соціальними педагогами форм адекватної поведінки в конфліктних ситуаціях, визначення позитивних та негативних сторін уникнення конфлікту; навчання знаходити продуктивний спосіб вирішення конфліктів та розвинути необхідні якості для успішного подолання труднощів.

- Метою дев'ятого заняття було встановлення та досягнення взаєморозуміння партнерів по спілкуванню на невербальному рівні; удосконалення навичок емпатії, рефлексії та вміння слухати і чути.

- Десяте заняття мало за основу сформувати в учасників тренінгу розуміння структури процесу медіації; визначення принципів медіації та їх значення.

- Ціллю одинадцятого заняття було формування знань щодо комунікативних навичок, необхідних майбутньому соціальному педагогу (медіатору).

– Дванадцять тренінгове заняття дало можливість майбутнім соціальним педагогам оволодіти навичками перефразування й уточнення, удосконалити вміння уважно слухати і правильно розуміти співрозмовника.

Відзначимо, що під час соціально-психолого-педагогічного тренінгу не тільки відпрацьовуються запропоновані конфліктологічні уміння та навички, але й формуються нові прийоми міжособистісного спілкування. У цілому проведення тренінгових занять сприяє розвитку у майбутніх соціальних педагогів професійно важливих якостей їхньої особистості, підвищенню розуміння власних психологічних особливостей. Завдяки проведенню тренінгових занять для майбутніх соціальних педагогів у них формується усвідомлення всієї важливості професійних конфліктів та мотивація до самостійного професійного зростання.

Отже, розглянутий нами порядок та структура організації проведення соціально-психолого-педагогічного тренінгу для підготовки майбутніх соціальних педагогів до конфліктологічної діяльності дозволять забезпечити системний підхід для підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів, що сприятиме підвищенню його якості й ефективності.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003.
Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід: когнітивно-практичні засади. – 2003. – 344 с.
2. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : учеб. пособие / И. В. Вачков. – М., 1999. – 237 с.
3. Психогимнастика в тренинге : каталог / сост. С. И. Макшанов, Н. Ю. Хрящева, Е. В. Сидоренко. – СПб., 1993.
Ч. II. – 1993. – 90 с.